

УДК 81'367.622=133.1:070

КОНТЕКСТУАЛЬНА СИНОНІМІЯ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКІВ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕСИ

Яблонська-Юсик І. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджено синонімічні відношення між віддієслівними іменниками у мас-медійному контексті. Особливу увагу приділено їх семантико-стилістичним функціям. Розглянуто поняття контекстуальної синонімії, яка визначається як набуття словами значеннєвої спорідненості поза мовною системою. На основі відібраного газетного матеріалу було виділено функцію роз'яснення, зіставлення та експресивно-стилістичну.

Ключові слова: синонім, контекст, медійний текст, стилістичні функції, семантичні та прагматичні чинники.

Яблонская-Юсык И. В. Контекстуальная синонимия отглагольных существительных современной французской прессы. В статье исследуются синонимические отношения между отглагольными существительными в масс-медийном контексте. Особое внимание уделено их семантико-стилистическим функциям. Рассматривается понятие контекстуальной синонимии, которая определяется как приобретение словами смыслового родства вне языковой системе. На основе отобранного газетного материала было выделено функцию разъяснения, сопоставления и экспрессивно-стилистическую.

Ключевые слова: синоним, контекст, медийный текст, стилістические функции, семантические и прагматические факторы.

Yablonska-Yusyk I. V. Contextual synonymy of the verbal nouns in modern French press. The article deals with synonymic relations between verbal nouns in the mass media context. Particular attention is paid to their semantic and stylistic features. We have analyzed the notion of contextual synonymy which is determined as the acquisition by words of the meaningful similarity beyond the language system. Based on the selected materials we have singled out the expressive-stylistic function, as well as the function of explanation and comparison.

Key words: synonym, context, media text, stylistic functions, semantic and pragmatic factors.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Визначення ступеня впливу контексту на синонімію слів є ключовим для вирішення проблеми синонімії в цілому. Дослідження контекстуальної (мовленнєвої) поведінки синонімів дає можливість простежити оказіональне використання синонімізованих віддієслівних дериватів у лексико-семантичному та стилістичному аспектах у французьких публіцистичних текстах.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на комплексне вивчення мовних і мовленнєвих явищ, зокрема, акцентується увага на похідній лексиці, яка перебуває у динамічному розвитку і потребує постійного спостереження для визначення можливих закономірностей у вживанні близьких за значенням дериватів та їх функцій у контексті. Необхідним у цьому напрямі є висвітлення спектра лексико-семантичних особливостей контекстуальних синонімів, пов'язаних з їхнім уживанням в різних комунікативних ситуаціях французької публіцистики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведені наукові розвідки щодо віддієслівної синонімії висвітлені в попередніх статтях, а саме: досліджено особливості їх походження, визначено можливі синонімічні зв'язки між похідними і непохідними

від дієслова іменниками, з'ясовано їх валентний потенціал. На основі текстів сучасних друкованих французьких джерел було досліджено функції віддієслівних синонімів та їх семантико-стилістичні особливості в рамках контексту.

Мета статті полягає у розкритті природи контекстуальної синонімії, встановленні семантико-стилістичних особливостей контекстуальних синонімів-дериватів сучасної французької мови з урахуванням їхнього прагматичного аспекту у французьких публіцистичних текстах.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– з'ясувати зовнішні й внутрішні семантичні та прагматичні чинники, що спричиняють виникнення контекстуальних синонімів-дериватів;

– визначити семантико-стилістичні функції віддієслівних іменників;

– розкрити оцінний та емотивний потенціал контекстуальних синонімів-дериватів сучасного мас-медійного мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед лексичних синонімів розрізняють загально-мовні (які мають подібність значень у мовній системі) і контекстуальні (які набувають її у контексті) [2, 541]. Контекстуальні синоніми, як вказує І. К. Білодід, творяться у процесі індивідуального акту мовлення в тому разі, коли мовцеві не вистачає наявних у мові або відомих йому синонімів для

передачі тієї чи іншої думки з необхідними для цього змістовими і стильовими та оцінними нюансами; причиною появи контекстуальних синонімів (далі – КС) може бути також неможливість з певних причин – соціальних, побутових, естетичних – назвати якусь реалію її прямою, незауваженою назвою [4].

Отже, під КС розуміємо слова та вирази, які позначають предмет, вживаючись при цьому в невласливому для них або, інакше кажучи, непрямому значенні. Слово внаслідок своєї багатозначності містить разом із основним значенням ще декілька смислових відтінків, вторинних значень. Це ті уявлювані ознаки явища, які в нашій свідомості з ним пов'язані, хоча ми й звертаємо увагу головним чином на його основну ознаку.

Встановлено, що для французьких публіцистичних текстів характерними є випадки контекстуальної синонімії іменника-деривата і складного іменника з дієслівним компонентом, які заповнюють наявну комунікативну лакуну.

Дослідження контекстуальних синонімів-іменників було здійснено з урахуванням того, що їхнє виникнення пов'язане з творчими елементами, наявними у процесі номінації. Виявлено, що контекстуальна синонімія іменників може виникати внаслідок синонімізації:

1) номінативних одиниць зі спільними узуально закріпленою семою чи семами;

2) номінативної одиниці з узуально закріпленою семантикою і лексичних інновацій;

3) номінативної одиниці з мовною семантикою і номінативних одиниць з переосмисленою семантикою [1, 16].

Семантичний зв'язок між КС встановлюється завдяки їхній суміжності, функціональній подібності, синтагматичним та парадигматичним зв'язкам.

Найпростішим зразком вживання контекстуальних синонімів-іменників у мовленні є пара синонімів у вигляді контекстуального синонімичного ряду (далі – СР). Для теоретичного обмеження його кількісного подовження немає підстав. Основний КС, представлений іменником з мовно закріпленим значенням, ідентифікує актуальний зміст решти КС у межах одного СР. Наприклад, *les rats = les rongeurs, les locataires nuisibles* [7]. Як бачимо, КС в цьому СР представлені у загальному значенні як гризуни (*les rongeurs*) і більш детальному, за властивою поведінкою цих тварин у цій ситуації (*les locataires nuisibles*), звідси впливає, що мова йде про різне вираження одного поняття.

Різна природа відносин між синонімичними одиницями сучасної французької мови зумовлює різноманітність їхніх функцій. Контекстуальні синоніми-іменники є прагматично зорієнтованими номінативними одиницями з підвищеною інформативною значимістю. Вони здатні вказувати на залученість суб'єкта висловлення до комунікації, нести мотивну та оціночну інформацію, інтенсифікувати або деінтенсифікувати ілюктивну силу повідомлення, виконувати низку прагматичних функцій [1, 12], зокрема: заміщення й уточнення, увиразнення й експресивізація [2, 541].

Однією із важливих функцій синонімів у мовленні є урізноманітнення викладу, уникнення монотонності, зайвих повторів. Базуючись на певному значеннєвому нюансі слова, можна виділити, підсилити, уточнити, оцінити, отже, доречно висловити думку. Вживання запозиченого слова разом із автохтонним йому відповідником є одним із прийомів уникнення повторення однакової назви предмета (у цьому прикладі механічного вентилятора) у межах одного контексту: *Inspiré des coucous d'antan, le « Windmaker » du créateur néerlandais Luc Van Hoeckel est un ventilateur fascinant !* (16, 16).

Аналіз вживання синонімів у новинних повідомленнях свідчить про їхню багатофункціональність, що відповідає основним завданням медійного типу дискурсу. До найбільш важливих функцій синонімів відносимо:

1. **Тексто- і змістотвірну** функцію. Синоніми беруть участь у побудові і логічному розгортанні тексту, створюють «понятійний каркас» новинного повідомлення [3, 154].

2. Функцію **заміщення**, що полягає у взаємній заміні семантично ідентичних (повних) синонімів, які функціонують як різні, але рівноцінні назви одного й того самого предмета або явища. Вона дає змогу уникнути тавтології – невмотивованого (без спеціального стилістичного завдання) повторення однакових або однокореневих слів, що робить мовлення, невиразним та монотонним:

a) *L'enchevêtrement des collectivités locales (qui se font souvent la guerre) est total, et le chevauchement des compétences compliqué. Le citoyen est incapable de se retrouver dans cet embrouillamini qui lui coûte de plus en plus cher...* (15, 21).

b) *L'économie profite d'un effet de richesse, avec la hausse de 30% du prix des maisons et de plus de 50% de l'indice Nikkei en 2013. « Mais il n'y a pas de véritable relais de croissance, et les salaires réels continuent de baisser », observe M. Artus. A ses yeux, le véritable juge de paix des « Abenomics », ce sera la manière dont le pays absorbera l'augmentation de 3 points du taux de TVA prévue au 1er avril* [3].

Із наведених прикладів бачимо, що в разі заміщення у короткий відрізок тексту залучаються синоніми з незначними семантичними розбіжностями.

Функцію взаємного синонімичного заміщення можна спостерігати:

– між словом і відповідним йому фразеологізмом: *arrestation – prise de corps; connaissance – prise de contact; crucifiement – mise en croix, enterrement – mise en tombeau;*

– у скороченнях і їхніх розгорнутих найменуваннях: *bâtiment – BBC (bâtiment basse consommation), habitation – H.L.M. (habitation à loyer modéré);*

– між словом і еквівалентним йому словосполученням чи сталим виразом: *réglage – mise au point.*

3. Функцію **уточнення**, що полягає в розкритті характерних ознак позначуваних предметів і явищ. Ця найважливіша семантична функція синонімів реалізується найчастіше в межах певного фрагмента тексту (або речення) за близького, контактного розташування взаємоуточнюючих слів. Предмети та явища дійсності є надзвичайно бага-

тогранними, а тому часто виникає потреба в одночасному використанні одразу декількох синонімів: *Grace accepte un rendez-vous avec Howell Conant, qui n'a pas fardé un si bon souvenir de leur première rencontre* (13, 58).

Поява цієї функції пов'язана з вичерпністю у вираженні думки. Один із синонімів у таких випадках може супроводжуватися словами, що підкреслюють його значення. Явище нашаровування лексичного значення нерідко є об'єктом мовної гри в публіцистиці.

Функція уточнення дає змогу відобразити найбільш важливі ознаки описуваного явища, події, предмета. Підбираючи нові словоформи для позначення близьких понять, автори враховують їхні багатогранні смислові та експресивні відтінки: *En plus d'une répression plus ordinaire – matraquages de journalistes et de manifestants, condamnations en cascade à des peines de prison préventive, utilisation de nervis – le pouvoir semble avoir cherché à créer une atmosphère d'incertitude et de terreur. Si la tension est retombée ces derniers jours, ce mélange de répression arbitraire et de menace permanente planant sur les manifestants explique largement le climat de méfiance dans lequel présidence et opposition ont commencé à dialoguer, mardi 28 janvier* [5].

Функція уточнення побудована на взаємозв'язках іменників за родо-видовими ознаками – назва, тип закладу, його характеристика. Таких випадків у контексті є чимало.

Із наведених вище прикладів випливає, що заміщення і уточнення є найважливішими семантичними функціями синонімів.

4. **Експресивно-стилістичну** функцію, що пов'язана з вираженням різноманітних оцінок, які базуються на різній стильовій належності синонімів, відмінностях у конотативних компонентах значень мовних одиниць і використанні КС: *Il y a là aussi des fonctionnaires qui rejoignent leur bureau comme si de rien n'était, et des jeunes en survêtement aux visages peu amènes : les fameux titouchkis, ces voyous que le pouvoir rétribue pour accomplir certaines basses besognes et harceler les manifestants* [6].

Далі розглянемо більш детально інші функції синонімів у медіадискурсі.

Завдяки гнучкій системі семантичних відношень синоніми вживаються у функції **роз'яснення**. Під час вживання спеціальної лексики, іншомовних слів, архаїзмів, які можуть бути незрозумілі читачеві, автор пояснює їх за допомогою синонімів (а) чи словникових дефініцій (б): *a) Les deux jeunes hommes ont été tués par un tireur embusqué dans l'un des immeubles qui longent cette avenue. Depuis plusieurs jours, le bruit court que des snipers sont positionnés dans le centre-ville* [4]. Як правило, синонімами пояснюються вузькоспеціальні терміни в науково-популярній літературі, а також політичних дискусіях.

Крім того, автори статей вдаються до синонімів для **зіставлення** понять, при цьому підкреслюються відмінності в їхній семантиці: *Ivre de fatigue. Par rapport à la première opération, ce qui domine, c'est l'épuisement* (14, 77). *Ce sont les professeurs qui m'ont dégoûté du métier d'enseignant* [1].

Віддієслівні синоніми вживаються для **протиставлення** понять, що різко виділяє їхню семантичну відмінність, особливо виразно підкреслюючи наступний синонім: *Ses chefs ont été tous arrêtés, battus et leur voiture détruite dans des pièges tendus par les autorités dimanche et lundi : de faux appels à l'aide transformés en vraies embuscade* [5].

Синонімічні зв'язки виникають у побудові таких стилістичних фігур, як порівняння, перифраз, метафора, аналогія. Якщо враховувати нечітке розмежування в лексичному значенні, то синоніми слугують для побудови особливої стилістичної фігури – **градації**, яка передбачає нанизування семантично близьких лексичних одиниць, де кожна наступна посилює значення попередньої. Такий стилістичний прийом характеризує різні відтінки явища для передачі інтенсивності дії, різноманітності. Досить часто в основі градації лежить прагнення передати сильні почуття, переживання: *Si l'on ressent la moindre défaillance ou perte de conscience il faut prévenir le gérant de l'établissement...* (12, 39).

Для створення градації використовують не тільки синоніми, а й слова, пов'язані спільністю значень, що не доходять до одного СР.

Синонімічні іменники фігурують у **реченнях-перифразах**: *Pour son 25e anniversaire, le « dîner en blanc » de Paris a rassemblé près de 11000 personnes... Toujours organisé sans autorisation, cet événement mondain connaît désormais un succès international* (8, 18).
... le géant allemand du prêt-à-porter (= Hugo Boss) (11, 24).

Les Cortès attendent le déjeuner en compagnie des soeurs... Et apprécient ce bref moment de repos, une parenthèse de reconfort après les quatre derniers mois d'effort (13, 74).

Серед лексичних синонімів різних видів значне місце в мові засобів масової інформації займають образно-метафоричні синоніми, до яких належать синоніми-порівняння, синоніми-аналогії. Наприклад: **порівняння**: *Quant aux injections, pour moi c'est comme le rangement, quand on commence on n'arrive plus à s'arrêter* (17, 137).

Для зіставлення в цілому відмінних предметів автори статей вдаються до **аналогії**: *...les jardins sont devenus leur garde-manger* [7].

On frôle les 40°C, alors chaque courant d'air est un soulagement (13, 74). *Pour moi, le maquillage, c'est le Photoshop de la réalité* (17, 154).

Поєднання декількох функцій синонімів в одному реченні чи фразовій єдності дає змогу не тільки компактно і точно передати думку автора, а й висловити оцінку того, що відбувається, створити цілісний образ події чи персонажа: *Du côté des manifestants, certains s'interrogeaient sur la présence d'individus cagoulés, soupçonnant des « titushkis » (des casseurs) d'avoir infiltré leurs rangs* [2].

Евфемізм: *A la disparition (= la mort) de Michel, j'ai eu envie de continuer à chanter* (13, 78).

Паралелізм, побудований за принципом «вид продукції – її назва»: *Le texturisant pour les cheveux fins Dryspun Finish de Bumble and Bumble* (17, 137).

Метафора: *La nouvelle adresse de la Haute coiffure parisienne. Un vrai temple de la beauté et du bien-être, avec vue sur la place d'Inéa* (17, 143).

Un couple d'Italiens généreux qui leur offrent le couvert et les aident à trouver le gîte sur cinq étapes (13, 75).

Задля об'єктивної емоційно насиченої характеристики людини чи ставлення до неї у тексті паралельно вживають однослівну та **метафоричну** конструкції на позначення одного поняття (у цьому випадку кар'єриста):

Un sale arriviste, celui-là ! Jeune loup aux dents longues, il va s'employer à déstabiliser Odéon et à semer la discorde chez ses collègues pour se rapprocher de Montparnasse [10].

У французькій мові, як і в будь-якій іншій, є багато синонімічних пар слів, одне з яких автохтонне (за походженням або за формою), а інше – запозичене, і між цими компонентами більший або менший стилістичний розрив, який потрібно враховувати, обираючи їх, беручи до уваги той факт, що вибір іноземного компонента надає мові книжний характер, а корінного – схиляє до розмовного стилю спілкування, як показано у прикладі: *Jean Paray, l'éternel crooner – ou chanteur de charme, si vous préférez – revient nous faire vivre la belle époque du cabaret* (9, 22).

Серед синтаксичних фігур найпоширенішим засобом співставлення подібних лексичних елементів є **прикладка**, побудована на різних лексичних взаємовідношеннях:

– назва продукції та її характеристика:

...Le Super Elixir, un concentré de 36 ingrédients basifiants... (17, 138).

– ім'я людини та її характеристика за професійними чи особистими даними:

...Dr Simone Laubscher, grand spécialiste de l'anti-aging... (17, 138).

Verrier brillant, on ne sait pas dire mieux pour désigner Guillaume Saalburg, génie de la transparence ! Artiste ? ...«Au fond, avec ma société, on est désigner, architecte d'intérieur, bricoleur...» ...«Guillaume est à la fois rêveur et pragmatique». ...dévoreur d'adrénaline, magicien (17, 110).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Аналіз вживання синонімів у новинних мас-медійних джерелах свідчить про їхню багатофункціональність. Розглянувши стилістичні функції синонімів, важливо підкреслити, що завдяки стійким зв'язкам слів у синонімічній системі, кожен іменник якої (у більшості випадків) має семантично близькі відповідники, сприймається у мовленні в зіставленні з іншими лексичними одиницями СР. У контексті експресивно забарвлені слова «проектуються» на їх стилістично нейтральні синоніми.

З урахуванням динаміки розвитку словникової системи мови важливо дослідити зв'язок із синонімією таких явищ, як гіперо-гіпонімія, паронімія та холонімія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басок В. А. Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. А. Басок ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2006. – 20 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
3. Никитина Е. В. Семантические и прагматические характеристики лексической синонимии в газетном дискурсе (на материале электронных версий англоязычных новостных сайтов) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Никитина. – М., 2010. – 218 с.
4. Контекстуальні синоніми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> Контекстуальні синоніми.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Le Monde [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/societe/article_interactif/2010/12/23/temoignages-d-etudiants-qui-ont-renonce-a-devenir-prof_1456787_3224.html.
2. Le Monde [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/europe/article/2013/12/02/les-visages-de-la-contestation-en-ukraine_3524061_3214.html.
3. Le Monde [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/economie/article/2013/12/31/2014-annee-a-risques-pour-l-economie-mondiale_4341536_3234.html.
4. Le Monde [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/europe/article/2014/01/22/un-jeune-manifestant-ukrainien-est-mort-tue-par-balles-a-kiev_4352336_3214.html.
5. Le Monde [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/europe/article/2014/01/30/en-ukraine-le-pouvoir-a-cherche-a-entretenir-un-climat-de-terreur_4356813_3214.html.
6. Le Monde [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/europe/article/2014/02/01/a-kiev-de-l-autre-cote-des-barrages-chez-les-terribles-berkout_4358393_3214.html.
7. Le Figaro [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2014/07/28/01016-20140728ARTFIG00176-paris-des-rats-sur-les-pelouses-du-louvre.php>.
8. Le Figaro Magazine, le 21–22 juin 2013. – p. 18.
9. Le Journal du bel âge, octobre 2014.
10. Le Parisien [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.leparisien.fr/loisirs-et-spectacles/les-directeurs-un-dallas-en-reduction-16-03-2001_2002033855.php#xtref=https%3A%2F%2Fwww.google.com.ua.
11. Madame Figaro. – juin 2013. – № 21424/21425.
12. Paris Match, juillet 2012. – № 3295. – p. 39.
13. Paris Match, du 2 au 8 août 2012. – № 3298 – p. 58.
14. Paris Match, juin 2013. – № 3343. – p. 77.
15. Rhône-Alpes, 2013. – № 29.
16. Top santé, janvier 2012. – № 256.
17. Vogue, décembre 2014/ janvier 2015. – № 953.